

مسجد؛ برترین محیط اجتماعی مسلمانان

مسجد نهادی اجتماعی است که کارکردهای متنوع و متعددی برای آن در نظر گرفته شده و مسلمانان...

مسجد نهادی اجتماعی است که کارکردهای متنوع و متعددی برای آن در نظر گرفته شده و مسلمانان همواره از صدر اسلام تاکنون کارکردهای گوناگونی در مسجد به فعلیت رسانده اند، از این رو آموزه های قرآنی و روایی بر تقویت محیط اجتماعی مسجد تأکید ویژه ای دارند.

مسجد جامع اصفهان مسجد محل یاد خداست و بنایی است که در آن، مؤمنان حضور الهی را احساس می کنند و از فیض خداوند متعال بهره مند می شوند. هدف اصلی بنای مسجد، ایجاد مکان خاصی برای راز و نیاز با خداوند است و علت نام گذاری آن به مسجد نیز همین بوده که جایگاه سجده و تواضع در پیشگاه خداوند متعال است؛ اما مسجد کارکردهای دیگری نیز دارد که نباید از آنها غافل شد. با نگاهی گذرا به تاریخ صدر اسلام و پس از آن می توان دریافت که مسجد از آغاز تاکنون، مرکز مهمی برای انجام رسالت رسول خدا(ص) محسوب می شده و نیز منشأ تحولات و خدمات و پایگاهی برای ابلاغ پیام های الهی به شمار می رفته است.

در روزگار کنونی نیز مسجد در زمینه های متعدد دارای فعالیت های گسترده است و هر قدر این فعالیت ها و کارکردها از تنوع بیشتری برخوردار باشد، مساجد مورد استقبال گسترده تری از سوی تمامی اقشار جامعه، به ویژه قشر جوان قرار خواهند گرفت که نتیجه آن، افزایش اعتقادات مذهبی و دین باوری در سطح جامعه است. جایگاه مسجد در آیات و روایات

در آیات قرآن شأن و قداستی ویژه برای مساجد ذکر شده است؛ برای نمونه خداوند در آیه ۱۸ سوره توبه چنین می فرماید: «مساجد خدا را کسانی می توانند آباد کنند که به خدا و روز قیامت ایمان آورده، نماز برپا دارند و زکات دهند و جز از خدا نهراسند؛ پس امید است که اینان از راه یافتگان باشند.» به این ترتیب، آبادکننده و معمار بنای مسجد فضیلت و شرافت ویژه ای در مقایسه با دست اندرکاران عمران دیگر ابنیه دارد.

عظمت و اهمیت مسجد چنان است که قرآن در آیه ۱۸ سوره جن مساجد را از آن خدا به شمار می آورد. در احادیث و روایات متعدد، مساجد بهترین مکان ها و محبوب ترین سرزمین ها نزد خدا معرفی شده اند. همچنین مطابق بعضی از روایات، مؤمنان اهل مسجد در مقایسه با دیگر مؤمنان از مرتبه ایمان والاتری برخوردارند و بین آنها پیوند برادری برقرار می شود. در روایاتی دیگر، از گروهی از اهل ایمان که آبادکننده مساجد هستند، با عنوان همسایگان خدا در روز جزا یاد شده است. امام صادق(ع) نیز درباره علت گرامیداشت مسجد می فرماید: «از آن نظر به بزرگداشت مساجد فرمان داده شده است که آنها، خانه های خدا در زمین هستند.»

کارکرد های اصلی مسجد

مسجد نهادی اجتماعی است که کارکردهای متنوع و متعددی برای آن در نظر گرفته شده و مسلمانان همواره از صدر اسلام تاکنون کارکردهای گوناگونی در مسجد به فعلیت رسانده اند. در این میان، شناخت مهم ترین کارکردهای مسجد باعث می شود که سایر کارکردهای آن نیز سامان بهتری داده شود و بهره وری مسجد ارتقا یابد؛ چراکه اولویت بندی نشدن کارکردهای مساجد و فقدان ملاک برای پذیرش فعالیت های جدید در آنها، منشأ بروز معضلات و نارسایی هایی در سامانه کارکردهای مورد انتظار از مسجد می شود.

مسجد در میان مسلمانان جایگاهی مقدس و والا دارد؛ بنابراین نمی توان آن را به خودی خود فعال یا غیرفعال دانست، بلکه این مردم و اهالی مسجد هستند که چنین شرایطی در مسجد به وجود می آورند. کلینی در کتاب کافی چنین نقل کرده که «بعضی مساجد در زمره شاکیان روز قیامت اند و موضوع شکایت نیز اهتمام نداشتن مردم به نماز خواندن در آنهاست.»

بررسی آیات و روایات صادر شده درباره مسجد، نشانگر این است که ایجاد محیط اجتماعی برتر، غفلت زدایی و افزایش یاد الهی و معرفت افزایی و آگاهی بخشی، از مهم ترین کارکردهای مسجد به شمار می آید که برای رعایت اختصار در این یادداشت به شرح و توضیح اولین کارکرد پرداخته خواهد شد. ایجاد محیط اجتماعی برتر

به محیطی که ساخته انسان بوده و محل رشد و نمو و اجتماعی شدن اوست، محیط اجتماعی اطلاق می شود. مسجد نیز یکی از محیط های اجتماعی به شمار می رود، با این تفاوت که برتری آن در مقایسه با سایر محیط های اجتماعی در روایات متعددی ذکر شده است.

انتساب مسجد به خدا و نامیدن آن با عنوان خانه خدا، فاخرترین بزرگداشتی است که برای این بنا مطرح شده است. از دیدگاه آیات و روایات، مسجد بهترین مکان و بستر برای اجتماعی شدن مسلمانان است؛ از این رو آموزه های قرآنی و حدیثی همواره بر تقویت محیط اجتماعی مسجد تأکید ویژه ای داشته اند.

یکی از آموزه های دینی که سبب تقویت جایگاه اجتماعی مسجد می شود، اهتمام مسلمانان به حضور در مسجد است. حضور در مسجد، سبب افزایش معاشرت مؤمنان با یکدیگر می شود. این حضور که به شکل رفتاری روزمره است و در زمان های اقامه نمازهای پنج گانه تکرار می شود، آثار و برکات اجتماعی فراوانی با خود به دنبال دارد.

مؤمنان از اقبال و طبقات گوناگون به هنگام ادای فریضه نماز گردهم می آیند و از حضور در یک محیط اجتماعی سالم بهره مند می شوند. روایات بسیاری به حضور مسلمانان در مسجد تأکید و تشویق کرده اند؛ برای نمونه در روایاتی مسجد، خانه هر مؤمن و جایگاه مؤمن، مسجد دانسته شده است. در روایاتی نیز توصیه شده که «مسجد را وسیع بسازید؛ زیرا در آینده آن را پر خواهید کرد.» همچنین از معصوم چنین نقل شده که «با خاندانتان در مسجد حاضر شوید» و «کسی که با مسجد انس داشته باشد، خدا انیس او می شود.» از پیامبر اعظم(ص) نیز روایت شده است که «خداوند دوست دارد شما را در مساجد ببیند.»

مسجد فقط یک نماد در دین نیست، بلکه نهادی اجتماعی است که با گرمای حضور مردم آباد می شود. پیامبر مهربانی ها در حدیث دیگری می فرماید: «بهترین مردمان کسی است که پیش از همه به مسجد وارد شود و دیرتر از همه از آن بیرون رود.» اهمیت قرار گرفتن فرد در محیط مسجد به قدری است که مسلمانان به شدت از بی اعتنائی و رفت و آمد نکردن به مسجد پرهیز داده شده اند. در روایاتی، حضرات معصومین(ع) حضور نداشتن بدون عذر در مسجد را مانع پذیرش نماز دانسته اند و حتی عبور از مسجد را بدون اینکه نمازی اقامه شود، نکوهش کرده اند. به این ترتیب، حضور مداوم و مکرر در مسجد، انس با مسجد و همراهی و معاشرت با دیگر مؤمنان در مسجد، سفارشات دینی است که سبب حضور حداکثری مردم در مساجد می شود.

توصیه به دلپذیر و مطبوع نگه داشتن فضای مسجد نیز یکی دیگر از راهکارهای دین برای تبدیل شدن مسجد به محیط اجتماعی برتر است. بدیهی است که ایجاد فضایی مطبوع برای مسجد در میزان رغبت عمومی برای حضور در آن مؤثر است؛ از این رو سفارش به طهارت، پاکی، نظافت، رایحه خوش و روشنایی مسجد از آموزه های پرتکرار روایی و قرآنی است؛ برای نمونه رسول مکرّم اسلام(ص) می فرماید: «هر کس در مسجدی از مسجدهای خدا، چراغی روشن کند، تا زمانی که نوری از آن چراغ در مسجد است، پیوسته فرشتگان و حاملان عرش برای وی آمرزش می طلبند.»

دور کردن هرآنچه موجب اذیت و آزار اهل مسجد شود نیز یکی دیگر از راهکارهای اسلام برای تبدیل شدن مسجد به محیط اجتماعی برتر است. حضرات معصومین(ع) دور کردن هر چه را که موجب آزار و اذیت اهل مسجد می شود، فضیلتی بزرگ برشمرده اند. حتی در سنت رسول الله(ص) و اهل بیت(ع)، کسی که خوراکی بودار نظیر سیر خورده بود و از دهانش بوی آزاردهنده ای به مشام می رسید، از نزدیک شدن به مسجد منع می شد. دلپذیر و مطبوع بودن محیط مسجد چنان مهم است که معصومین(ع) در روایاتی که در کتب کافی، تهذیب الاحکام و بحارالانوار نقل شده است، اقامه نماز میت و اجرای قصاص و حدود در مسجد را منع کرده اند تا از وقوع عوامل آزاردهنده روانی یا ایجاد اشمئزاز ناشی از روبه رو شدن با بزهکاران یا مجازات آنها جلوگیری شود.

ارتقای سطح امنیت و آرامش مساجد هم یکی دیگر از راهکارهای دین برای تبدیل شدن مسجد به محیط اجتماعی برتر محسوب می شود. احساس امنیت و آرامش حاضران در مسجد بسیار حائز اهمیت است، تا جایی که در توصیه های معصومین(ع)، مسلمانان از آماده سازی ابزارآلات جنگی و به نمایش گذاشته شدن آنها در مسجد منع شده اند. سیره معصومین(ع) درباره مسجد نشان دهنده آن است که موضوعاتی همچون پشتیبانی از جهاد و گفت و گو درباره صلح و جنگ در مسجد انجام می شد؛ اما عمل آماده سازی و نمایش اسلحه در مسجد نهی شده بود. این توجه و ضرورت در موضوعات غیرجنگی نیز لحاظ شده است؛ برای نمونه قضاوت براساس حکم الهی را می توان در مسجد انجام داد؛ اما اجرای حد نباید در مسجد صورت گیرد.

همچنین به منظور حفظ محیط آرام و دلنشین مسجد، توصیه های اخلاقی نیز از ائمه معصومین(ع) صادر شده است تا بروز احتمالی رفتارهای غیراخلاقی از نمازگزاران، خدشه ای به آرامش محیط مسجد وارد نکند. خودداری از غیبت در مسجد (کافی، ج ۲، ص ۲۵۷)، پرهیز از صدای بلند، خرید و فروش و مشغول شدن به حرف و کار بیهوده در مساجد (مکارم الاخلاق، ص ۴۶۷)، پرهیز از ورود دیوانگان به مسجد (من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۲۷) و ممنوعیت اعلان اشیای گم شده در مساجد (همان) از

جمله دستورالعمل های صریح روایات در این خصوص است.

الهه سادات بدیع زادگان